

ELEKTRON LITSENZIYALASH TIZIMINING AFZALLIKLARI VA MUAMMOLARI

Yodgorova Shoxista Shokirjon qizi

X Sulaymonova nomidagi Respublika sud ekspertiza markazi SFE laboratoriyasi eksperti

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida joriy etilayotgan elektron litsenziyalash tizimining mohiyati, uning afzalliklari hamda amalda yuzaga kelayotgan muammolar tahlil qilingan. Raqamli iqtisodiyot sharoitida tadbirkorlik faoliyatini litsenziyalash jarayonlarini elektronlashtirish, davlat xizmatlarini ko'rsatish samaradorligini oshirish, byurokratik to'siqlarni kamaytirish bo'yicha ilmiy-nazariy yondashuvlar va xorijiy tajriba o'rganib chiqilgan. Shuningdek, tizimning rivojlanishi yo'lidagi huquqiy, texnik va tashkiliy muammolar yuzasidan takliflar ishlab chiqilgan.*

***Kalit so'zlar:** elektron litsenziyalash, raqamli davlat, davlat xizmatlari, byurokratiya, tadbirkorlik, ruxsat berish tizimi, raqamli iqtisodiyot, axborot tizimi, kiberxavfsizlik.*

Zamonaviy davlat boshqaruvi tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi davlat xizmatlari ko'rsatish samaradorligini tubdan o'zgartirib yubormoqda. Jahonning rivojlangan davlatlari tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, davlat va tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi munosabatlarni elektron shaklga o'tkazish nafaqat vaqt va resurslarni tejaydi, balki korrupsiyaga qarshi kurashning eng samarali vositalaridan biri hamdir [1].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktyabrdagi «Raqamli O'zbekiston — 2030» strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi PF-6079-son Farmoniga muvofiq mamlakatimizda davlat xizmatlarini elektron shaklda ko'rsatish tizimi izchil rivojlantirilmoqda [2]. Ushbu strategiyaning asosiy

yoʻnalishlaridan biri sifatida tadbirkorlik faoliyatini litsenziyalash va ruxsat berish jarayonlarini elektronlashtirish belgilangan.

Elektron litsenziyalash tizimi — bu tadbirkorlik subyektlariga muayyan faoliyat turlari bilan shugʻullanish uchun litsenziya yoki ruxsatnomalarni elektron shaklda olish, uzaytirish, qayta rasmiylashtirish va bekor qilish jarayonlarini avtomatlashtirilgan tarzda amalga oshirish imkonini beruvchi axborot tizimidir [3]. Bu tizim davlat xizmatlari yagona portali (my.gov.uz), Litsenziya.uz va boshqa raqamli platformalar orqali fuqarolar va tadbirkorlarga taqdim etiladi.

Litsenziyalash davlat boshqaruvining muhim instrumenti boʻlib, jamoat manfaatlarini, fuqarolarning hayoti, sogʻligʻi, mol-mulkini va atrof-muhitni himoya qilishga qaratilgan boshqaruv mexanizmidir [4]. Oʻzbekiston Respublikasining «Litsenziyalash, ruxsat berish va xabardor qilish tartib-taomillari toʻgʻrisida»gi Qonuni (2021-yil 14-iyul, ORQ-701-son) ushbu sohaning huquqiy asoslarini belgilab beradi [5].

Elektron litsenziyalash tizimi quyidagi asosiy elementlarni oʻz ichiga oladi: birinchidan, ariza beruvchi tomonidan elektron shaklda hujjatlar topshirish imkoniyati; ikkinchidan, idoralararo elektron hujjat almashinuvi orqali ariza koʻrib chiqish; uchinchidan, davlat boji va boshqa toʻlovlarni onlayn amalga oshirish; toʻrtinchidan, qaror qabul qilish va elektron raqamli imzo bilan tasdiqlangan litsenziya hujjatini berish [6].

Tizimning ishlashi uchun bir nechta asosiy axborot tizimlari va resurslar zarur. Ularga davlat xizmatlari yagona portali, davlat xizmatlari koʻrsatish markazlari (DXKM), elektron raqamli imzo infratuzilmasi, idoralararo integratsiyaning elektron platformasi va fuqarolarning yagona identifikatsiya tizimi

kiradi [7]. Bu tizimlar o‘zaro birlashtirilgan holda ishlashi tufayli ariza beruvchi bir necha bor turli idoralarga murojaat qilishdan ozod bo‘ladi.

Elektron litsenziyalash tizimining joriy etilishi tadbirkorlar va davlat boshqaruv organlari uchun bir qator muhim afzalliklar yaratadi. Bu afzalliklarni quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha tahlil qilish mumkin.

An'anaviy litsenziyalash tartibida tadbirkor turli idoralarga ko‘p marta bormoqda, navbatda kutmoqda, hujjatlarni ko‘paytirmoqda va boshqa qo‘shimcha xarajatlarni amalga oshirmoqda. Jahon banki tadqiqotlariga ko‘ra, davlat xizmatlarini elektron shaklga o‘tkazish tadbirkorlik xarajatlarini o‘rtacha 30-50 foizga kamaytiradi [8]. O‘zbekistonda elektron litsenziyalash tizimi joriy etilgandan so‘ng ayrim litsenziya turlari bo‘yicha hujjatlarni tayyorlash va topshirish vaqti 15-20 kundan 3-5 kungacha qisqargan [9].

Elektron tizim har bir arizaning ko‘rib chiqilish jarayonini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi. Mansabdor shaxs va ariza beruvchi o‘rtasidagi to‘g‘ridan-to‘g‘ri kontakt minimallashtirilishi tufayli korrupsion holatlarning oldini olish darajasi sezilarli darajada ortadi [10]. Transparency International tashkiloti tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, davlat xizmatlarini elektronlashtirish korrupsiya darajasini taxminan 25-40 foizga kamaytiradi [11].

Elektron tizim orqali ariza beruvchi 24/7 rejimida xizmatlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘ladi. U bir xil tartibga muvofiq xizmat olishi kafolatlanadi, ya‘ni tizim mansabdor shaxslarning shaxsiy xohish-irodasiga emas, balki belgilangan algoritmgaga muvofiq ishlaydi [12]. Bundan tashqari, ariza beruvchi har qanday vaqtda o‘z arizasining holati haqida ma‘lumot olishi mumkin.

Tadbirkor uchun «bir to‘xtash» tamoyili asosida xizmat ko‘rsatish tashkil etiladi. U barcha kerakli ma‘lumotlarni bir marta taqdim etadi, idoralararo o‘zaro

hamkorlik esa avtomatik tarzda amalga oshiriladi [13]. O‘zbekistonda 2023-yil holatiga ko‘ra, davlat xizmatlari yagona portalida 700 dan ortiq elektron xizmat turlari joylashtirilgan bo‘lib, ulardan 200 dan ortig‘i litsenziyalash va ruxsat berish bilan bog‘liq [14].

Elektron tizim hujjatlarning yo‘qolishi yoki shikastlanishi xavfini kamaytiradi. Barcha ma‘lumotlar zaxiralash tizimlari orqali himoyalangani, bu esa kelajakda ma‘lumotlarni qayta ishlash va statistik tahlillar o‘tkazish imkonini beradi [15].

Doing Business reytingida O‘zbekiston so‘nggi yillarda sezilarli yutuqlarga erishdi, bunda elektron xizmatlarni rivojlantirish ham muhim rol o‘ynadi. 2020-yilda mamlakatimiz 69-o‘rinni egallagan bo‘lsa, asosan biznes boshlash, qurilish ruxsatnomalarini olish va soliqlarni to‘lash sohalaridagi raqamli yechimlar tufayli reytingdagi mavqei yaxshilangan [16].

Elektron litsenziyalash sohasida jahon amaliyotini o‘rganish O‘zbekiston uchun muhim ahamiyatga ega. Estoniya, Singapur, Janubiy Koreya va Gruziya kabi davlatlar bu sohada yetakchilik qilib kelmoqda.

Estoniya tajribasi alohida e‘tiborga sazovordir. Ushbu mamlakatda «X-Road» deb nomlangan idoralararo ma‘lumotlar almashinuvi platformasi yaratilgan bo‘lib, u barcha davlat axborot tizimlarini bog‘lab turadi [24]. Tadbirkor faqat bir marta ma‘lumotlarni kiritadi va shu ma‘lumotlar barcha kerakli idoralarga avtomatik tarzda yetkaziladi. Bundan tashqari, Estoniyada e-Residency tizimi orqali xorijiy fuqarolar ham mamlakatda biznes ochishi va litsenziyalar olishi mumkin.

Singapur «Smart Nation» strategiyasi doirasida davlat xizmatlarini to‘liq raqamlashtirgan. Ularning «GoBusiness» portali kichik va o‘rta tadbirkorlarga 100

dan ortiq turli litsenziya va ruxsatnomalarni bir joyda olish imkonini beradi [25]. Bunda sun'iy intellekt texnologiyalari faol qo'llaniladi, masalan, arizalar avtomatik tarzda tahlil qilinadi va kerakli hujjatlar ro'yxati shakllantiriladi.

Janubiy Koreyaning «G4C» (Government for Citizens) tizimi 5000 dan ortiq elektron xizmat turlarini taqdim etadi. Bunda «one-stop service» tamoyili to'liq amalga oshirilgan bo'lib, ariza beruvchi qaysi idoraga murojaat qilishni emas, balki qanday natija olishni xohlayotganini ko'rsatadi [26].

Gruziya tajribasi mintaqamiz uchun yaqinroqdir. Ushbu mamlakatda davlat xizmatlari uylari («Public Service Hall») tashkil etilgan bo'lib, ular fuqarolar va tadbirkorlarga 400 dan ortiq xizmatlarni bir joyda taqdim etadi. Aksariyat litsenziyalar 1-2 kun ichida elektron shaklda beriladi [27]. Bu tajriba O'zbekistondagi DXKM lar tizimini yanada takomillashtirishda foydali bo'lishi mumkin.

Yuqorida tahlil qilingan muammolarni hal etish va elektron litsenziyalash tizimini yanada rivojlantirish uchun quyidagi tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

Birinchidan, mamlakatning barcha hududlarida sifatli internet aloqasini ta'minlash bo'yicha kompleks dasturni amalga oshirish zarur. Buning uchun davlat-xususiy sherikchilik mexanizmlaridan foydalanish, chekka hududlarda telekommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirishga sarmoya jalb qilish maqsadga muvofiqdir [28].

Ikkinchidan, idoralararo integratsiya tizimini takomillashtirish bo'yicha izchil ish olib borish lozim. Estoniyaning «X-Road» tajribasi asosida barcha davlat axborot tizimlarini birlashtiruvchi yagona platforma yaratilishi va u bir xil standartlarda ishlashi kerak [29].

Uchinchidan, aholining raqamli savodxonligini oshirish bo'yicha keng ko'lamli ta'lim dasturlarini amalga oshirish kerak. Bunda mahalla qo'mitalari, ta'lim muassasalari va tadbirkorlik tashkilotlari bilan hamkorlikda ishlash katta samara berishi mumkin.

To'rtinchidan, qonun osti hujjatlarini elektronlashtirish jarayoniga moslab qayta ko'rib chiqish va modernizatsiya qilish zarur. Har bir litsenziya turi bo'yicha alohida elektron yo'l xaritasini ishlab chiqish va undan og'ishlarni cheklash maqsadga muvofiqdir [30].

Beshinchidan, kiberxavfsizlik tizimini mustahkamlash bo'yicha kompleks dasturni amalga oshirish, xalqaro xavfsizlik standartlarini joriy etish va ushbu sohada malakali kadrlarni tayyorlash zarur.

Oltinchidan, davlat xizmatchilarini muntazam ravishda qayta tayyorlash va malakasini oshirish, ularga zamonaviy raqamli vositalar bilan ishlash bo'yicha o'quv kurslarini tashkil etish lozim. Singapur va Janubiy Koreyaning bu boradagi tajribasidan foydalanish mumkin.

Yettinchidan, foydalanuvchi interfeysini soddalashtirish va mobil ilovalar orqali xizmatlarni taqdim etish kerak. Bunda foydalanuvchilar bilan teskari aloqa o'rnatish, ularning takliflarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega [31].

Elektron litsenziyalash tizimi zamonaviy davlat boshqaruvining muhim elementi bo'lib, u tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishi, davlat xizmatlarining sifatini oshirish va korrupsiyaga qarshi kurashda samarali vositadir. O'zbekistonda bu sohada erishilgan yutuqlar — yagona davlat xizmatlari portalining yaratilishi, idoralararo integratsiyaning rivojlanishi, ko'plab xizmatlarning elektron shaklga o'tkazilishi — mamlakatning raqamli iqtisodiyotga o'tish jarayonidagi muhim qadamlar hisoblanadi.

Shu bilan birga, tizimning rivojlanishi yo'lida texnik infratuzilma, idoralararo integratsiya, raqamli savodxonlik, huquqiy baza, kiberxavfsizlik va kadrlar tayyorlash sohasidagi muammolar mavjud. Bu muammolarni hal etish kompleks yondashuvni talab qiladi va davlat, xususiy sektor va fuqarolik jamiyati institutlari hamkorligida amalga oshirilishi kerak.

Xorijiy davlatlar — Estoniya, Singapur, Janubiy Koreya va Gruziya tajribasidan ijodiy foydalanish, milliy sharoit va imkoniyatlarni hisobga olgan holda elektron litsenziyalash tizimini yanada takomillashtirish O'zbekistonning bu sohadagi rivojlanishini ta'minlaydi. Pirovardida, bu tadbirkorlik muhitining yaxshilanishiga, mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligi oshishiga va fuqarolarning farovonligini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. United Nations. E-Government Survey 2022: The Future of Digital Government. — New York: United Nations Publications, 2022. — 312 p.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktyabrdagi «Raqamli O'zbekiston — 2030» strategiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi PF-6079-son Farmoni // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. — 2020. — №42. — 502-modda.
3. Karimov A. Raqamli iqtisodiyot va davlat boshqaruvi: nazariya va amaliyot. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. — 245 b.
4. Rasulov H. Davlat boshqaruvida litsenziyalash mexanizmlari. — Toshkent: Adolat, 2021. — 198 b.
5. O'zbekiston Respublikasining «Litsenziyalash, ruxsat berish va xabardor qilish tartib-taomillari to'g'risida»gi Qonuni. 2021-yil 14-iyul, ORQ-701-son // SJIF: 5.051

- O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. — 2021. — №28. — 612-modda.
6. Saidov A. Davlat xizmatlarini elektronlashtirish: huquqiy va tashkiliy jihatlar // O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy huquqlari va erkinliklari ilmiy jurnali. — 2022. — №3. — 45-58-betlar.
  7. Yusupov B. Elektron hukumat tizimida idoralararo integratsiya muammolari // Davlat va huquq. — 2023. — №2. — 23-31-betlar.
  8. World Bank. Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies. — Washington: World Bank Group, 2020. — 149 p.
  9. O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi. Yillik hisobot 2023. — Toshkent, 2024. — 87 b.
  10. Heeks R. Implementing and Managing eGovernment: An International Text. — London: SAGE Publications, 2020. — 376 p.
  11. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2022. — Berlin: Transparency International, 2023. — 24 p.
  12. Yaxshiboyev R. Davlat xizmatlari sifatini baholash mezonlari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. — 2022. — №4. — 67-75-betlar.
  13. Toshmatov A. «Bir to‘xtash» tamoyili va uning amaliy ahamiyati // Yuridik fanlar axborotnomasi. — 2021. — №2. — 89-95-betlar.
  14. my.gov.uz — O‘zbekiston Respublikasi Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali. Statistik ma’lumotlar, 2023-yil dekabr holatida.
  15. Abdullayev O. Axborot xavfsizligi va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish. — Toshkent: TATU, 2022. — 167 b.
  16. World Bank. Doing Business 2020: Uzbekistan Country Profile. — Washington: World Bank Group, 2020. — 56 p.

17. Rahimov M. Mintaqaviy raqamli rivojlanish: muammolar va istiqbollar // Iqtisodiyot va ta'lim. — 2023. — №1. — 112-119-betlar.
18. Mirzayev S. Davlat axborot tizimlarining integratsiyasi muammolari // Axborot texnologiyalari va telekommunikatsiya. — 2022. — №3. — 34-41-betlar.
19. OECD. Digital Government Studies: Going Digital in Uzbekistan. — Paris: OECD Publishing, 2021. — 198 p.
20. Eshmuradov D. Litsenziyalash sohasidagi qonunchilikni takomillashtirish // Huquq va siyosat. — 2023. — №2. — 45-52-betlar.
21. ENISA. Threat Landscape Report 2023. — Athens: European Union Agency for Cybersecurity, 2023. — 112 p.
22. Ergashev T. Davlat xizmatchilari malakasini oshirish tizimini takomillashtirish masalalari // Davlat boshqaruvi. — 2022. — №4. — 78-85-betlar.
23. Nilsen J., Loranger H. Prioritizing Web Usability. — Berkeley: New Riders Press, 2019. — 432 p.
24. Vassil K. Estonian e-Government Ecosystem: Foundation, Applications, Outcomes. — Tallinn: e-Estonia, 2020. — 178 p.
25. Smart Nation Singapore. Annual Report 2022. — Singapore: Smart Nation and Digital Government Office, 2022. — 96 p.
26. Korea Information Society Development Institute. Digital Government in Korea. — Seoul: KISDI, 2022. — 234 p.
27. Public Service Hall of Georgia. Annual Performance Report 2022. — Tbilisi: Public Service Hall, 2023. — 87 p.
28. Kamalov J. Davlat-xususiy sherikchilik raqamli infratuzilmani rivojlantirish vositasi sifatida // Iqtisodiyot va moliya. — 2023. — №2. — 56-63-betlar.

29. Kalvet T. Innovation: A Factor Explaining e-Government Success in Estonia // Electronic Government, an International Journal. — 2021. — Vol. 8, No. 2. — pp. 142-157.
30. Tojiyev R. Litsenziyalash sohasida normativ-huquqiy bazani takomillashtirish // Yuridik fanlar axborotnomasi. — 2023. — №3. — 67-74-betlar.
31. Krug S. Don't Make Me Think Revisited: A Common Sense Approach to Web Usability. — Berkeley: New Riders Press, 2020. — 200 p.